

Složité a pestrý příběh barokní architektury

Nakladatelství Karolinum nedávno vydalo téměř sedmisetstránkovou publikaci Barokní architektura v Čechách, ucelený pohled na příběh barokního stavitelství v našich zemích. Iniciátorem knihy byl profesor Mojmír Horyna, který se barokní architekturou zabýval po celý život, v roce 2011 však zemřel a v díle pokračovali jeho žáci. Editory a hlavními autory knihy jsou Petr Macek, Richard Biegel a Jakub Bachtík, několika texty přispěli Vít Vlnas, Martin Krumholz a Michaela Líčeníková, po jedné kapitole sepsali Eva Knotková, Daniela Štěrbová, Jan Holeček, Lucie Rychnová, Pavel Zahradník, Kateřina Adamcová, Martin Mádl a Sylva Dobalová. Hlavním stmelujícím prvkem publikace jsou podnětné kapitoly z pera Víta Vlnase, uvozující každý z oddílů knihy.

Fotografiemi přispěli Vladimír Uher a Martin Micka. Monografie vyšla pod záštitou Jeho Eminence Dominika kardinála Duky. Na otázky nám odpověděl jeden z editorů publikace, PhDr. Richard Biegel, Ph.D.

Knih je duchovním dítětem profesora Mojmíra Horyny. Přemýšleli jste u jejího psaní a sestavování, jak by se na věc díval on?

Samozřejmě, o tom nebylo možné nepřemýšlet. Nikdo nemůže mít stejný pohled, každý historik umění je jiný. Vycházíme ze stejných kořenů, které nám sám profesor Horyna z velké části předal, spočívajících v analýzách architektury, v uchopení historických souvislostí, ve snaze zasazovat dílo a autora do patřičného kontextu, ale i z toho, že stejně zásadní je analýza díla, jeho prožitek, dialog s dílem. Avšak některé nuance, které měl pan profesor Horyna, včetně filozofických přesahů, v knize nejsou. Každý je prostě jiný a v týmu tři editorů, neřkuli dalších autorů, přidá k tomuto jednotnému

východisku spoustu dalších valérů. Celkově však jako bychom v dialogu s panem profesorem pomyslně pokračovali. Jeho osobnost nám strašně chybí, protože kniha začala vznikat ještě s ním a jeho odchod byl náhlý, nečekaný a nespravedlivý.

Jak chápete pojem „barokní architektura“? V knize absentuje dělení baroka na ranou, vrcholnou a pozdní fázi, vaše pojetí je tedy jiné než tradiční.

Lze dokonce položit provokativní otázku, zda je vůbec relevantní užívat neproblematicky a univerzálně pojem „barokní architektura“. Z hlediska naší tradice jednoznačně ano, z hlediska střední Evropy také, ale ve Francii by nám příliš nerozuměli, v Anglii by také patrně spíše krčili rameny. Italská historiografie, když píše o architektuře, nepoužívá pojem baroko vůbec, oni mají cinquecento, seicento, a to jim stačí. A právě tyhle neutrální kategorie umožňují, že se vrstva, kterou zkoumáte, nepodává jako jednoznačný příběh směřující odněkud někam. I my vyprávíme příběhy, ale zároveň máme radost z toho, že se doplňují, různým způsobem mísí. Když se na něco, co se zdá jednoznačné, podíváte podrobně a bez přednastavených kategorií, vidíte, že je tam spousta různých tónů a v každém momentu některý z nich vrcholí. My jsme si neřekli: „Teď nebudeme používat staré pojmy, rozhodně nás neoslovují,“ ale máme za to, že určité počátky, vrcholy a vyznění můžete najít během těch několika desetiletí téměř kdykoliv a kdekoliv. Za pojmem barokní architektura v Čechách si nicméně jednoznačně stojíme: fascinující výtvarné koncepty a experimenty, které se zde postupně rozvíjely a proměňovaly,

asi ani lépe označit nelze.

Čechy navíc vymezuje pevný geografický rámec, což je evropsky zvláštní situace v tom smyslu, že mají jedno velké centrum a ostatní lokality potom existují spíše v kategorii regionálního významu. Je to neustále se opakující dialog centra a periferie, kde Praha je tyglík, který má význam pro Čechy, ale zároveň, v určitou chvíli, má nadregionální, středoevropský, v některých momentech dokonce i celoevropský význam. A to se nemění. Spousta jiných věcí se mění. Zpočátku v první fázi jako objednavatel figuruje dvůr a vzápětí mizí, takže je zajímavé sledovat, že gró barokní epochy se odehrává bez hlavního objednavatele. Nemáme Karla VI., ale přesto získává Praha v té době své nejsilnější stavby.

Do celkové koncepce zapojujete i architekty 16. století. Proč je jejich role tak důležitá?

Bez geneze novověkého jazyka by se zdál celý příběh nesrozumitelný. 16. století bylo velice pozoruhodné a vytvořilo důležité podhoubí pro následný architektonický rozvoj. Kvalita a pluralita tendencí, které jsou v Praze a v Čechách k vidění v poslední třetině 16. století, nalezneme adekvátní protipól až o století později.

Každá kapitola reprezentuje výraznou etapu v rámci proměn architektonické formy, pouze generace K. I. Dientzenhofera je vyčleněna do samostatného oddílu. Věnujete se nicméně také dílu méně známých regionálních tvůrců.

Doporučil bych, aby čtenáři sledovali, jak se jednotliví

architekti vpisují do osudů měst. Každé město, někdy dokonce městečko, má svého architekta. Často byl region prostavěn nějakou osobností, a tahle zvláštní příslušnost a zachycení se stavitelů v místě vytváří rámec pro to, aby bylo možné hovořit o celistvém obrazu architektury té doby. Nejsou to pouze exkluzivní stavby, ale „rozkvetlá louka“, pevný základ. Samozřejmě, někteří tvůrci mají výraznější příspěvek. Snažíme se však vždycky za hlavní postavu vřadit další, kteří nějakým způsobem dílo rozvíjeli a díky nimž se vytvořila základna, ze které potom vyrůstá celkový obraz.

Geniální Kilián Ignác je v knize opravdu vypíchnut. Dostal tolik prostoru, protože on je v něčem přírodní úkaz. Architekt, o kterém by měla snít každá etapa, každý region. Po rudolfínském prologu a znovuvzkříšení po třicetileté válce (která sama o sobě úplně neznamenala útlum aktivity) se dostal ke slovu Jean-Baptiste Mathey, který přinesl zásadní aktuální napojení na římsko-francouzské proudy. Na něj navazuje kolem roku 1700 dialog velkých postav – Santini jakožto neuvěřitelný mág, silné ozvěny Vídně, a Kryštof Dientzenhofer, který je zarputilý a radikální a naprosto jednoznačně evropsky významný.

A do této situace přichází Kilián Ignác Dientzenhofer, který se stal pomyslným svorníkem všeho řečeného. Díky němu vzniknou stavby, které jako by všechno syntetizovaly, ale pokaždé trošku jinak. Jako by dopisoval věty, které byly začaty, a zároveň začínal úplně nová souvětí. Je to neuvěřitelné.

Jediným dílem, věnujícím se barokní architektuře v Čechách jako celku, je paradoxně publikace Heinricha Gerharda Franze o barokní architektuře v Čechách, která vyšla již před více než padesáti lety.

Právě toto dílo bylo impulzem k tomu, aby naše kniha vznikla. Dle představ profesora Horyny měla vyjít k 50. výročí vydání, vzhledem ke smutným okolnostem jsme se nakonec o 3 roky zpozdili. Také naše zacílení na mistry, architekty, je

inspirováno Franzem. Můžete se na architekturu dívat různě, můžete studovat typologické kategorie, objednavatele, ikonografii... My jsme si řekli, že nás autor zajímá jako tvůrce, tím pádem je naše monografie víceméně starosvětská. Baroko je prvním obdobím, pro které to můžeme udělat. Podobnou práci pro renesanci v Čechách napsat nelze, pro gotiku už vůbec ne.

Proč jsou v architektuře tak důležité příběhy, okolnosti, za kterých ta která stavba vznikla?

Tento pohled hodně akcentoval kolega Jakub Bachtík a já si myslím, že je to na místě, protože prostá evidence poznatků je zásadní, ale až poutavá interpretace přinese skutečné sdílení. Bez ní by to byla tak trochu mrtvá věda.

Jak se vám podařilo skloubit texty všech autorů?

Kromě textů Víta Vlnase patří gró textu, asi 70 %, kolegům Bachtíkovi, Mackovi a mně. Zejména náš text je provázán průběžnými dialogy a vzájemnou redakcí. Díky neuvěřitelnému nasazení Jakuba Bachtíka se text dařilo průběžně scelovat s příspěvky jednotlivých autorů. U naprosté většiny z nich se ostatně jedná také o společný horynovský základ, který texty již z principu spojuje.

Autoři publikují i dosud neznámé plány či archiválie, některé stavby představují vůbec poprvé a jiné v zásadě nové interpretaci. Který z těchto počinů vidíte jako nejdůležitější?

Nechal bych to na čtenáři. Cenné je to, že se vůbec poprvé daří představit tuto etapu v celistvosti. Díla lze porovnávat nejen informačně, ale i obrazově. Každá významnější stavba má fotografii a půdorys, takže má každý možnost posuzovat sám. Většina architektů má vůbec poprvé zpracováno kompletní heslo, kapitolu, nebo se jich poprvé po letech někdo dotkl, takže souvislosti z toho nově vyplývají.

Není jednoduché nalézt cestu k přímému dialogu se stavbou, a tím pádem i s jejím tvůrcem. Jaký postup byste doporučili lidem, kteří za sebou nemají studium dějin umění a abstraktní jazyk architektury nemají v krvi?

To je těžká věc. Základům, elementárnímu názvosloví se musíte naučit tak, jako v hudbě tónům. Doporučuji poslouchat architekturu jako hudbu. To je klíč ke všemu. A také ty stavby zažít. Když barokní stavbou procházíte a ona k vám hovoří, vlastně ani nepotřebujete znát gramatiku architektury. Myslím, že barokní architektura je pro nás nejpřístupnější branou do světa umění jako takového. Strhne vás proti vaší vůli, je v ní neuvěřitelná opravdovost.

PhDr. Richard Biegel, Ph.D., vystudoval dějiny umění na FF UK v Praze. Roku 2008 obhájil disertační práci. Pracoval jako archivář Útvaru rozvoje hlavního města Prahy (dříve Útvar hlavního architekta), odborný pracovník oddělení dokumentace Územního odborného pracoviště středních Čech Národního památkového ústavu a od roku 2006 působí jako pedagog Ústavu pro dějiny umění FF UK v Praze, který dnes vede. Od roku 2013 je místopředsedou Klubu Za starou Prahu, členem exekutivního výboru českého národního komitétu ICOMOS. Je autorem mnoha odborných článků, výstav, spoluautorem a spolueditorem monografie Barokní architektura v Čechách (2015).

zkrácená verze rozhovoru vyšla v časopise Forum, č. 31, 2015, s. 60–61.